

УДК [342.95:342.7-053](477)

КОМПЕТЕНЦІЯ ОКРЕМИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРАГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Коломоець Наталія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
і процесу факультету № 3
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

В статті розкриваються основні повноваження уповноважених підрозділів органів Національної поліції України щодо захисту прав дітей. Обґрунтована необхідність проведення аналізу норм чинного законодавства, яке регламентує діяльність спеціально уповноважених підрозділів органів Національної поліції України. На підставі дослідження діяльності ювенальної превенції Нацполіції, приймальників-розподільників для дітей, дільничних офіцерів поліції, а також працівників патрульної служби, визначено, що на працівників підрозділів ювенальної превенції Нацполіції покладено досить широкі повноваження у сфері забезпечення та захисту прав, свобод та законних інтересів дитини. Наголошено, що з метою проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною працівники підрозділів ювенальної превенції Нацполіції ведуть постійну роз'яснювальну роботу серед батьків та дітей, організовують інформаційні зустрічі у навчальних закладах, виступають на радіо та телебаченні, забезпечують проведення особистого приймання громадян. Зроблено висновки: компетенція підрозділів ювенальної превенції має удосконалюватися відповідно до вимог міжнародних стандартів роботи з неповнолітніми; вироблений та процесуально закріплений механізм реалізації правових норм має супроводжувати кожне положення, яке регламентує діяльність уповноважених суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини; мають бути нівельовані будь-які прояви дублювання компетенції між уповноваженими підрозділами органів Нацполіції; постійна взаємодія та узгодженість дій мають супроводжувати роботу уповноважених суб'єктів органів Національної поліції; належне кадрове забезпечення та постійне підвищення кваліфікації співробітників мають бути ключовими напрямками роботи Департаменту кадрової роботи Національної поліції України.

Ключові слова: права дитини, захист, уповноважені підрозділи, Національна поліція.

COMPETENCE OF CERTAIN UNITS OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE ON PROTECTING CHILDREN RIGHTS

Kolomoiets Nataliia Volodymyrivna,
PhD in Law,
Assistant Professor at the Administrative Law
and Procedure Department of the Faculty №. 3
(Kharkiv National University of Internal
Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The article reveals the main powers of the authorized departments of the National Police of Ukraine to protect the rights of children. The necessity of analyzing the norms of the current legislation, which regulates the activity of specially authorized units of the bodies of

the National Police of Ukraine, is substantiated. Based on the investigation of the activity of the juvenile prevention of the National Police, the district police officers, and patrol officers, it was determined that the staff of the units of the juvenile prevention department of the National Police were given quite wide powers in the field of protection and protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the child. It was emphasized that in order to conduct educational, preventive and educational discussions with children and their parents, legal representatives, family members in order to eliminate the causes and conditions that contributed to the commission of an administrative or criminal offense by the child, employees of the juvenile prevention units of the National Police conduct a constant explanatory work among parents and children; organize informational meetings in educational institutions; act on radio and television; provide personal reception of citizens. Conclusions are made: the competence of juvenile preventive units should be improved in accordance with the requirements of international standards for working with minors; A well-developed and procedurally established mechanism for the implementation of legal norms must be accompanied by every provision regulating the activities of authorized legal entities for the protection of the rights of the child; Any duplication of competencies between the authorized departments of the National Police is to be offset; constant interaction and coherence of action must be accompanied by the work of authorized agents of the National Police; Appropriate staffing and continuous improvement of staff qualifications should be the key areas of work of the Department of Personnel Work of the National Police of Ukraine.

Key words: children rights, protection, authorized divisions, the National Police.

Постановка проблеми. Основні напрямки діяльності спеціально уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері адміністративно-правового захисту прав дитини мають здійснюватися в рамках чітко визначеної компетенції, основу якої становлять права та обов'язки цих підрозділів. Розглядати їх потрібно у нерозривній єдності із забезпеченням прав дитини, оскільки за таких обставин можна побачити, так би мовити, слабкі місця організації діяльності органів Національної поліції та недоліки чинного законодавства у сфері правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Захист прав дитини неодноразово ставав предметом досліджень багатьох науковців. У цьому напрямку працювали: Л. Миськів, І. Бандурка, К. Левченко, А. Сазонова, В. Кірюхін, В. Закопирін, Н. Лесько, С. Бойко, О. Юнусова та ряд інших. Та, пори наявні роботи, актуальність питання пов'язаного із визначенням компетенції уповноважених суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини обумовлюється постійними змінами в нормах чинного законодавства.

Відтак, **метою статті є** необхідність проведення аналізу норм чинного законодавства, яке регламентує діяльність спеціально уповноважених підрозділів органів Національної поліції України та на основі цього сформулювати пропозиції щодо удосконалення основних напрямів їх роботи.

Виклад основного матеріалу. Підрозділи ювенальної превенції органів Нацполіції наділені досить широкими повноваженнями при роботі з неповнолітніми особами. Але оскільки вони є відносно новими інституційними утвореннями в структурі правоохоронної системи, то в їх роботі поступово починають проявлятися певні суперечності, неточності й колізії. Та попри зазначене, необхідність їх створення була очевидною.

Так, відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України від 19 грудня 2017 р. № 1044 основними повноваженнями підрозділів ювенальної превенції є:

– планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей. Превенція антигромадських проявів серед неповнолітніх є досить непростим завданням не лише для працівників органів Національної поліції, а й для всіх суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини. Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України хоч і є спеціально-уповноваженими суб'єктами, все одно повинні постійно працювати у взаємодії з іншими органами та установами у цьому напрямку;

– контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування. Так, відповідно до закону України «Про державне регулювання виробництва та обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [3] та постанови Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 р. № 854 «Про затвердження Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями» [9], забороняється продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових та тютюнових виробів: 1) особами, які не досягли 18 років; 2) особам, які не досягли 18 років. З метою забезпечення реалізації цих положень органи Національної поліції мають право застосовувати поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені Законом України «Про Національну поліцію»;

– вжиття заходів для запобігання та припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь. Працівники підрозділів ювенальної превенції Нацполіції з цією метою уповноважені застосовувати заходи профілактики та примусу як до неповнолітніх осіб, наприклад у випадку булінгу, так і до інших категорій осіб, які мають на меті завдати шкоду дитині фізичного, морального чи матеріального характеру;

– притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей. Певна річ, що працівники підрозділів ювенальної превенції не уповноважені застосовувати заходи адміністративної відповідальності стосовно неповнолітніх осіб, оскільки це виключна компетенція органів суду [1]. Проте вони зобов'язані припинити протиправну поведінку та забезпечити процесуальне оформлення усіх матеріалів справи;

– внесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень. Такі подання готуються представниками ювенальної превенції Нацполіції відповідно до Конституції України, Законів України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а також інших нормативно-правових актів. Навіть більше, такі дії поліцейського забезпечуються відповідними гарантіями їх професійної діяльності, оскільки законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами;

– участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей. Зазвичай такі заходи проходять у взаємодії з іншими суб'єктами адміністративно-правового захисту прав дитини та відбиваються у відповідних профілактичних «програмах», «стратегіях», «планах заходів», які формуються на певний термін;

– сприяння у межах компетенції веденню обліку дітей шкільного віку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684 «Про затвердження Порядку

ведення обліку дітей шкільного віку та учнів». З цією метою підрозділи ювенальної превенції з дотриманням вимог Законів України «Про інформацію» і «Про захист персональних даних» мають право: 1. для забезпечення реалізації прав дітей дошкільного віку на здобуття дошкільної освіти отримувати від місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування інформацію про кількість дітей дошкільного віку, а також від закладів освіти – інформацію про кількість їх вихованців; 2. для забезпечення реалізації прав дітей шкільного віку на здобуття загальної середньої освіти отримувати від служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та закладів освіти дані про дітей шкільного віку; 3. використовувати для створення та оновлення реєстру отримані дані про дітей шкільного віку, в тому числі дані, отримані з інших реєстрів або баз даних [8];

– *затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. При цьому поліція зобов'язана окремо тримати неповнолітніх і дорослих, чоловіків і жінок, хворих на інфекційні захворювання і здорових, тих, хто був раніше засуджений, і тих, хто не має судимості тощо [5];*

– *проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною. З цією метою працівники підрозділів ювенальної превенції Нацполіції ведуть постійну роз'яснювальну роботу серед батьків та дітей; організовують інформаційні зустрічі у навчальних закладах; виступають на радіо та телебаченні; забезпечують проведення особистого прийому громадян тощо;*

– *відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом зі службою у справах дітей для з'ясування умов проживання. Відповідно до норм чинного законодавства складними життєвими обставинами є обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками та способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самотійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [11]. Працівники поліції у разі виявлення таких дітей мають вжити усіх необхідних заходів, визначених чинним законодавством;*

– *виклик дітей та їх батьків, інших законних представників під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, учинене дитиною. Працівник підрозділу ювенальної превенції забезпечує виклик неповнолітнього правопорушника разом з його батьками чи особами, що їх замінюють для проведення процесуальних дій, необхідних для здійснення розгляду справи по суті та її вирішення;*

– *залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах. Молодь залучаючись до спільної роботи з органами Національної поліції, популяризує правову субкультуру серед своїх однолітків, братів, сестер тощо, а це сприяє їх взаємодії з правоохоронними органами, подальшому правовому вихованню, нетерпимому їх ставленню до антисуспільних проявів тощо;*

– *інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поводяться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство. Органи Національної поліції зобов'язані протягом доби поінформувати службу у справах дітей районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної*

у місті (у разі утворення) ради, сільської, селищної ради об'єднаної територіальної громади про таку виявлену дитину для організації її соціального захисту;

– ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги. Поліцейські, які самостійно виявили факт загрози життю чи здоров'ю дитини або, яка потребує кваліфікованої медичної допомоги, не мають права самостійно вилучити таку дитину від батьків чи осіб, що їх замінюють та направляти її до відповідного закладу охорони здоров'я. У такому випадку працівники ювенальної превенції Нацполіції звертаються із клопотанням до служб у справах дітей, які уповноважені застосовувати відповідні заходи примусу до неповнолітньої особи з метою надання їй надалі необхідної медичної або психологічної допомоги;

– участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до статей 496, 500 Кримінального процесуального кодексу України. Так, судовий розгляд справи стосовно неповнолітнього у разі вчинення ним кримінального проступку, здійснюється в судовому засіданні за участю прокурора, законного представника, захисника та представників служби у справах дітей і уповноваженого представника підрозділу ювенальної превенції Національної поліції, якщо вони з'явилися або були викликані в судові засідання, згідно із загальними правилами Кримінального процесуального кодексу України [2];

– вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень. Поліцейські підрозділів ювенальної превенції здійснюють такі заходи індивідуальної профілактики з дітьми, які перебувають на профілактичному обліку в поліції: 1. проводять ознайомлювальні, попереджувальні та виховні бесіди з дитиною за місцем проживання, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць; 2. проводять ознайомлювальні, попереджувальні бесіди з батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення; 3. складають план заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини; 4. відвідують за місцем проживання дитину для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень; 5. вживають інших профілактичних заходів, передбачених законодавством [6];

– вжиття заходів щодо встановлення місцеперебування дитини, яка безвісти зникла. Поліцейський підрозділу ювенальної превенції у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України після отримання повідомлення про дитину, яка безвісти зникла, бере участь у проведенні першочергових заходів щодо встановлення її місцеперебування.

Таким чином, можемо говорити про те, що на працівників підрозділів ювенальної превенції Нацполіції покладено досить широкі повноваження у сфері забезпечення та захисту прав, свобод та законних інтересів дитини.

У приймальниках-розподільниках для дітей органів Національної поліції України уся повнота відповідальності за забезпечення та захист прав дитини покладається на їх керівників. Посадові ж особи приймальників-розподільників для дітей, у свою чергу, наділені наступними повноваженнями: 1. вони мають забезпечувати організацію роботи з виконання покладених завдань щодо проведення індивідуальної профілактичної та виховної роботи з метою недопущення вчинення дітьми злочинів та правопорушень у майбутньому; 2. у межах компетенції мають забезпечувати взаємодію з

органами державної влади, навчальними закладами та громадськими організаціями з питань проведення профілактичної та виховної роботи серед дітей, здійснення навчального процесу; 3. проводять з дітьми інформаційно-просвітницьку роботу щодо здорового способу життя, профілактики інфекційних захворювань, у тому числі тих, що передаються статевим шляхом; 4. за дорученням начальника здійснюють особистий прийом громадян, проводять перевірки за скаргами та заявами громадян; 5. у разі отримання інформації про вчинені правопорушення повідомляють органи поліції; 6. забезпечують дотримання дітьми розпорядку дня приймальників-розподільників для дітей, належні умови життя та здоров'я дітей, збереження матеріальних цінностей; 7. супроводжують дітей до місця їх влаштування; 8. забезпечують приймання-передавання чергування, про що роблять відмітку в журналі приймання-передавання чергувань приймальника-розподільника для дітей; 9. у разі наявності інформації про зберігання дітьми заборонених речей, визначених у Правилах внутрішнього розпорядку, проводять особистий огляд дітей, їх речей, посилок, передач, а також спальних та інших приміщень зі складанням протоколу особистого огляду дитини (приміщень приймальника-розподільника для дітей), про що доповідають начальнику приймальника-розподільника для дітей рапортом [10].

Проте не лише підрозділи ювенальної превенції та приймальники-розподільники для дітей забезпечують адміністративно-правовий захист прав дитини в рамках діяльності органів Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ в цілому. Варто, зокрема, відмітити роботу дільничних офіцерів поліції, а також працівників патрульної служби. Так, основними напрямками діяльності дільничного є: 1. здійснення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень, зокрема серед неповнолітніх; 2. виявлення причин та умов, що призводять до вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття у межах компетенції заходів для їх усунення; 3. ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю дитини, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; 4. здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події за участі дитини; 5. ужиття заходів для запобігання вчиненню насильства в сім'ї та його припинення; 6. здійснення в межах, визначених Законом України «Про Національну поліцію», поліцейське піклування [4].

Дільничні офіцери поліції з метою виконання своїх обов'язків можуть вживати у взаємодії зі службою у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій заходів щодо встановлення особи дитини, місця її проживання, відомостей про батьків або осіб, які їх замінюють, інших родичів, місця їх проживання (перебування) у разі надходження повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування. У разі виявлення дитини, розлученої із сім'єю, дільничний невідкладно повідомляє про такий факт територіальний орган державної міграційної служби та орган опіки та піклування за місцем виявлення дитини. А у разі безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини на підставі рішення районної, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчого органу міської, районної у місті ради служба у справах дітей разом з представниками закладу охорони здоров'я вживають заходів до відібрання дитини у батьків та тимчасово влаштовують її відповідно до чинного законодавства [4].

Патрульний же поліцейський у межах наданих йому повноважень: 1. забезпечує охорону прав і свобод дитини; 2. надає в межах визначених законом послуги з допомоги особам, в тому числі дітям, які з особистих, економічних, соціальних причин або

внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги; 3. Забезпечує своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події; 4. провадить превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; 5. розглядає звернення громадян тощо [7].

Висновки. Таким чином, аналіз діяльності уповноважених органів Національної поліції дає нам підстави сформулювати такі висновки: 1. компетенція підрозділів ювенальної превенції має удосконалюватися відповідно до вимог міжнародних стандартів роботи з неповнолітніми; 2. вироблений та процесуально закріплений механізм реалізації правових норм має супроводжувати кожне положення, яке регламентує діяльність уповноважених суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини; 3. мають бути нівельовані будь-які прояви дублювання компетенції між уповноваженими підрозділами органів Нацполіції; 4. постійна взаємодія та узгодженість дій мають супроводжувати роботу уповноважених суб'єктів органів Національної поліції; 5. належне кадрове забезпечення та постійне підвищення кваліфікації співробітників мають бути ключовими напрямками роботи Департаменту кадрової роботи Національної поліції України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19 грудня 1995 р. № 481/95-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80>.
4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 р. № 650. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.
5. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України : Наказ МВС України від 23 травня 2017 р. № 440. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17>.
6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 р. № 1044. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.
7. Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції : Наказ Національної поліції України від 06 листопада 2015 р. № 73 (у редакції наказу Національної поліції від 31 жовтня 2016 р. № 1114 «Про внесення змін до Положення про Департамент патрульної поліції»). Офіційний веб-портал патрульної поліції. URL: http://patrol.police.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Polozhennya_DPP_zi_zminamy_vid_31_10_16.pdf.
8. Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 684. База даних «Урядовий портал». Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250270773>.

9. Про затвердження Правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 р. № 854. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-96-%D0%BF>.

10. Про організацію діяльності приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України 3 липня 2017 р. № 560. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-17>.

11. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.